մաշվածությունները, թուղթերը, և մանաւանդ քարտերը (ինչպես ինձ պատահեց տեսնել դիրքագրողում սորը խաչի տեղին և մի քանի անգամ դեղագրեալ գտնելով). դրանք չեն գալիս ծախս անելու, այլ մասամբ և անում փոքրի գրանը, մնում են եկեղեցին, ազատում են (թ Տարեկ առանց գրաքերը վերցնելու և խաչ Տանելու), Տայերի պես ժամեր չարունակ սպասում են ամբոխի հետ միասին որ կարելի լինի պաղատիլով առնել մնեղ խաղը և Տանելով սորերի ներկայանալ։ Ես Տարցնում եմ, ո՞րանից է այդ Տանելը, այդ կրոնական զգացմունքը մահմեդականների մեջ. ի՞նչի բոլոր մահմեդականները մի և նույնը չեն անում, այլ միայն դրանց մի մասը, եթե այդ զգացմունքը և Տանելը պատկան սովորութիւն և ուսումնութիւն չէ Տայ մահմեդականների Տամար։

Պատկերը Հայասանում և կը տեսնենք (ինչպես Հին-Նախիջևանում և Արարատ մէջ) զարմանալի մասամաներ, որոնք քրիստոնեական մոռասրապետութիւններ են և ոչ մահմեդական, ինչպես բացատրել ինձ եղելի սուս Տեղագնա կոմս Ռևարտովը, որին ես ցոյց տուեցի իմ նկատիները, որ բերել եմ կարդիցը։ մահմեդականներ այդ մասանեները իրենց սրբատեղի են շինել (Պարին և Հին-Նախիջևան) և չորս կողմը մոռած են մահմեդականներ։ Այդ ձևի մասաներ կան և հին ուսերված Տայ քաղաքներում, ինչպես Նրուանդաշատ և, որ գտնվում է Ճանապարհի վրա Իգդիրից դեպի Կարս, Արարատ ձոռ ասին։

Կան շատ քարեր որոնք միայն իրենց Տագասով են զանազանվում Տայից, բայց նրանց մեջտեղ Տայական սրատասանութիւնը ապացոյց է նրանց Տայ լինելուն։ Հոն, որ ուսերի ընդհանուկ է քան թե փոքր Ասիայի բոլոր ազգութիւնները, ապրելով նրանց մէջ, չէ կարողանում այնպես մեծաբար սրատասանել թուղթի բաները, որ չը մնանալի նրա Տայ լինելը, իսկ քարերից շատերը այնպես մեծաբար Տայական սրատասանութիւն ունեն, ինչպես և Տայը։

Քարերից շատերը Պարապետում ինձ բացատրում էին թե Տայը և քարը խնամի են, անմարելով Տայոց թագաւորական ցեղերի ազգականութիւնը, իսկ փեսերն ասում էին, որ Տայը և քարը եղբայրներ են. Տայը մեծ եղբայրն է, ապրելով նա ուսերի գիրան, զարգացած և ծաղկի է, իսկ քարը փոքր եղբայրն է, որովհետև այդ յատկութիւնները և երջանկութիւն չունեն։

Գիրութիւնն և խելքի վրա կազմած այս կարծիքը ընդհանուր է Ասիայում այնքան մեծ եղբայրն փոքրից անպատճառ ուսերի խելք պէտք է լինի։

Գարնանը կամ իսկ թուքքը երբէք որոնց բաներկամ չէ Տային, թեպետ և երբեմն բաներկամ է գտնում։ Դա Տայի հետ չի ծնչի, դա Տայի հետ եղբայր (կրտ պարտ) չի բանի, դա Տայի հետ քեզի չի անիրկ քարը կամ ղրգանին կը ուսանեք, որ մենակ Տայ պատրաստի շարան է ընկնում, ժամեր չարունակ եղբայր (կրտ պարտ) բանում պատում է, Տայերի հետ ուրախութիւն է անում, եկեղեցին մանում, սրբատեղին Տանրանում, մամ վառում և այլն։

Ասար ցեղը, ասար կրան ունեցողը ինչքան նա անպարզացած է, այնքան նա ծիծաղոտ է։ Բայց մի՞թե քարը զասարելիանը, կամ իր զարգացման պատճառով, վարում է իրեն այդպես բարեկամաբար Տայի հետ, կամ ազատում Տայի եկեղեցում։ Վերջերս բան պատահեց, որ Տայի ղրայնն է զարթ չարունակ. նա պատասան է մեռնել, քան թե Տայոց եկեղեցին մանել, իսկ այն քարերքը և թուքքը, որոնք իսկապես Տայ մահմեդականներ են, Տային չատ մեռ են թե լեզուով, թե սովորութիւններով և բրնեք են մնում Տայ եկեղեցին ազոթում այնպես։ Եթե գրանք ասար ցեղից լինեին, պէտք է իրենց այդպես չը վարեին, այլ այնպես բնչպես Տայարարի պարտիներն են անում, Տամանան իրենց գիտութիւնն և մոլեռանդութիւնն։ Եթե Տայ մահմեդականները թշնամաբար են վարվում Տայի հետ, իրենցից չէ, այլ նրանց պարտի հոգևորականների շնորհն է, որոնք ամենայն կերպ աշխատում են գլուխ նրանց կրոնական, վարքերի զգացմունքները և ձգտումները Տայի դէմ, աշխատում են ապացուցանել որ Տայի Տացը Տատամ է, բայց Տայի կոյքը նրանց Տալալ է, և այլն։

Պարտի կրանալը չէ կարողացել Տայ քարքերի վրա այնպես ազդել, որ նրանք Տայի Տացը Տատամ Տամարեն և այլն։ Ամբողջական գրանը լեռնարան մոդուրդ են ենթարկված Տայերը լաս Տատամում են որ մյուսի այդ ասածները լիմանութիւններ են, բայց որովհետև մյուսի ազդեցութիւնը նրանց վրա երբար է եղել և չարունակվում է, չեն Տամարձակվում նրա պատուէրքի դէմ գործել, իսկ մի քանի մարդիկ Տայ քարքերից ամենարագ ժամանակում կը յայտնվեին և կազատեին Տայ մահմեդականներին մյուսների լիմար լուծից, եթե մի Տայ քարքարչական ընկերութիւն կազմվեր։

Ասածս մի այդպիսի քարքարչական ընկերութիւն, թուքքերից, մանաւանդ քարքերից, ամենայն տարի վերադառնում են իրենց պապական—Տայոց եկեղեցու գիրկը։ դրանցից շատերը կրնանալու կը լինեին, եթե վատահանային հնարավոր իրենց այժմեան մոռ ազգականներից և բարեկամներից։

Ուրախութիւն գտնում ես ու այժմ միայն Տասանում կամք ունեցողներ, աշքի առած ունենալով երբեմն վառնգներ։ Գուրարդիրքի սորը խաչ վանքի ասին, երբեմն Տայ մահմեդականներ վերադարձան Տայոց եկեղեցու գիրկը։ կայնն և երկու քրդաստիրք, որ ունէին մի և նույն ցանկութիւն, բայց նրանց զարմը լեռանդվեց չը գիտեմ ինչ պատճառով։ Այդ երկու Տայ մահմեդականների միջոցութիւնը կատարվեց եկեղեցուց դուրս, ամբոխի առջև։ Եկեր ժամանակ մի թուքք ասեց իմ բարեկամին «Քանամ, մեր ամենայն վերքն էգ պէտք է ընի», ցույց տալով մեր գրանների վրա, «էլ ինչ էգ մեր գրանը երկարացնում մի բան տրեք որ մեզ ամենայն միանգամից մեռնք. վերջանայ ես մեզ մի մեռվել գժուար է, բայց ամենս մեռան չատ հեշտ կրեր»։

Մենք կը յայտնենք, եթե մի անձնուէր մարդ ունենայինք։

Բժ. Լեան Թիգրանեանց

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՖՐԱՆՍԻԱ

Ֆրանսիական պատգամաւորների ժողովի մէջ վիճաբանութիւններ սկսվեցան ապագրական նոր օրէնքների մասին։

Այժմ Ֆրանսիայի մէջ հրատարակվում են ամեն տեսակ ազգատեսակ գրքեր, սակայն ապագրիներ և լրագրիներ։ Պարտական տուգանքներ բաղդատվին չը կան։ Մասնաւոր պատասխանատուութիւնը գտնատարի առաջ բաւական մեծ է, բայց վերջին ժամանակներս դատարանները պատժում էին միայն մանաւանդ և պաշտոնական անձանց զանգատների հանմամամ վիրատարանքի և բամբասանքների համար։

Ֆրանսիացիք հնանվոր կերպով նկարագրում են իրանց մասնաւոր իրատարանական գրութիւնը։ Մասնաւոր զանգատ ձեռագաշատիան և տարբերի է նեղարիկված, որոնք շատերին սրգիլում են օգուտ քաղել ապագրական ազատութիւնից։ Մինչև այժմ Ֆրանսիայի մէջ մի տասնեակ ցնդաբանական հիմնարկութիւն գոյատում է մասնաւոր վրա, իսկ նոր օրէնքը ոչնչացնում է այդ հիմնարկութիւնը։ Մասնաւոր դեռ այժմ էլ յայտնի գումար գրաւական պէտք է ներկայացնեն։ Ֆրանսիական ազատգրական օրէնքները, որոնք հրատարակված են զանազան ժամանակներում, զանազան կառավարութիւններից և զանազան դէպքերի պատճառով միանգամ հանմամամ են, երբեմն են, այնպես որ նրանց մի քանի մեկնաբանութիւններ կարելի է ասել և այդ հանգամանքը խանգարում է գրագի ազատութիւնը։ Ֆրանսիական բարեմիտ, խրամ բարդիրները, հրատարակիչները և գրագիրները շատ անգամ բանտարկվել են և նշանաւոր գումարներ տուգանքներ են մնացել։

Տարբերական նոր օրէնքիցը չէ համապատասխանում ազատամտութիւնի և գրողների ցանկութիւնը, որովհետև որոնք ուսումնարում են, որ մասնաւոր ենթարկված լինի ընդհանուր օրէնքներին, հետևապես որ նրա համար ասանձին օրէնսդրութիւն չը լինի։ Այնու ամենայնի, նոր օրէնքիցը շատ դժգոհութիւններից ազատում է մասնաւոր։

Օրինքիցը ոչնչացնում է ասանձին հրատարակութիւնը մասնաւոր վրա, գրաւականի անհրաժեշտութիւնը, շանսկելի նորը, մի խօսքով այն բոլորը, որով սրատարամամ էին պետութիւնն կասկածանքները դէպի մասնաւոր։

ՆԱՄԱԿ ՖՐԱՆՍԻԱՅԻՑ

Փարիզ, 20 յունվարի

Լեռն մի ասարական, որ գեռ ես չատ քիչ է ծանոթ Փարիզի կեանքին, սովորութիւնն և վարքին, անցնում է մի փոքրագոյ խոպան աչքի են ընկնում դրան զանազան գոյնի ալիքներ կերպով պատերի վրա։ Այս ալիքները լինում են, գլխարարակս, քաղաքային որ և է նորոյ վերաբերեալ. քաղաքային նորոյ եմ ասում, որովհետև քաղաքի և կենցաղի ալիքների համար կան առանձին սիրուն վարսեալ շնորհներ մարդերի վրա, որոնց դրի պատերը զարդարված են նոր վերաբերեալ ալիքներով. իսկ Ներբը պատում են փոքրիկ մարդերու զանազան գոյներ։

Այս անգամ ուզում եմ խօսել «Մշակի» պատասխան ընթերցողների հետ այսուհետի քաղաքային խորհրդի անդամների ընտրութեան մասին։ Ամենա 9-ին, կիրակի օրը, կատարվեցաւ Փարիզի բոլոր թաղերում այս ընտրութիւնը և նամակագրս ամբողջ Ֆրանսիայում. բայց անդամներից շատերը չը ասանալով հարների բաղաքական անունները։ Այդ պատճառով վերընտրութիւնն եղաւ ուրի օրից յետոյ։ Բայց մինչև այս ընտրութիւնը մասնաւորան մեզ յայտնելու էր սիրում պատեղ. ասենք մի կատարյալ հիմնարկ իր կանգիրգանն էր ասաքարկում, որոնց անունները, տարված զանազան գոյնի ալիքների վրա, հետևում էր անարգն զարմանանքներ, ինչպես նոր չենում պատեղի էներգիաների վրա։ Գուցե, ընթերցողը ասի. Թէ չեր կարելի միայնորեն անել, օր.—սպիտակ թզգիր վրա։ Ալ. որովհետև ինչպես կան զանազան կատարյալներ այսուհետ. իրարանցիրը ունեցեր ինչ ասելական գոյնը։ Օրինակ—սպիտակ թզգիր վրա միայն կատարյալներին է տալում իրան վերաբերեալ որ և է նորոյ. իսկ մեր գոյն թզգիր վրա յայտարարել կարող է ասենք մի կատարյալ։ Ամեն մի մարդ, ինչպես կանանները բնարել են իրանց համար կան կարմիր գոյներ։ Այս ընտրութեան մէջ կդերասանները խոպասանալիցան ամեն անգ, իսկ կանանները, և ազգայինների նրանց մեր քանի մարդիկ։ Հնարավորով ոչ միայն պատեղ ասարքիան կանոնադրութիւնը։ Ամենը վերջը արդարացրին իրանց թիւր փասատը բերելով բայց ընթերցողը իսկոյն նկատում էր, որ սև մանուրը սպիտակ թիւով են կարգանան պարտիները։ Վերջապես այս ընտրութիւնը մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ յոգատ հանրապետութեան, ինչպես հետևանք թերը ցոյց են տալի. քաղաքային խորհուրդը, որ բաղկացած է ութսուն անդամներից երեք տարվայ ժամանակով, որանցից քառասուն ու հինգը պատեղանում են արմատական (radicale) կուսակցութիւնը, ալ. Դեմոկրատական կուսակցութիւնը (opportuniste) բաղկացած է տասն և ութ անդամներից։

Փոփոխականները (variable), որոնք կը քուէարկեն երբեմն արմատականների և երբեմն ապարդարների հետ, թիվով ութն են. իսկ յետագէ—կիրակիներին ունեն միայն թիւեր ներկայացրել, որ շատ և շատ քիչ է. որովհետև այս խումբը հատարանն է կդերասանների, լեռատէրների, բանասարարների, լեմիսիոնների և մի քանի այլ խայտաղ... ասենքի։ Այս վերջինում թիւերից կարող է երևակել յոգատ ընթերցողը. Մի ինչպես է յատարարական հանրապետութիւնը և խորը տրտում զգում ամբողջ Ֆրանսիայում։

Դասական վերջացնում եմ նրանով, որ նշանաւոր գեղանան պարտ է. Լրագրվին սանարիկ կիրակի էր կարդալ մի հատարական գասախօսութիւն «Question des femmes—կանանց հարց» անունով Սորբոնի մեծ դասարանում, որի մասին խոսանում եմ ասալ մի կարճասան տեղեկութիւն պատասան «Մշակ»-ի միջոցով յոգատ ընթերցողներին։

Լանդիզ։

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Ա. Գրչեղ մեզ գրում են յունվարի 15-ին հետևեալը. «Լսանք մի մասնաւորագոյ կարգվել է որ պատրաստվում է մի չքեղ պատարագներ ասալ յոգատ «Մշակեալ ընկ. Հայոց». Մասնաւորագոյ նարարացած է ալ. Գէորգ, ասանանան բանկի տեսչը։ Պատարագները կը տրվի գ. Գիրանի, Գիրանիկանի գեղարվեստական նամանատրական ներքոյ։ Զանազան պատասանարերի խումբեր են կազմվել, որոնք շատերը մի մեն են գալիս և իրանց արտասանիչներից փոքր հատարեալ բանեմում են «Մշակեալ ընկերութեան»։ Ամենքից յատարդ մասնագարդների խումբը ասեց իր հանդասանութեան արդիւնքը։»

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 28 յունվարի։ „Новое Время“ լրագրի խմբագիր Ֆէզդորով, Բալանին, Գոլիկարպով և Բատարին մեղադրեալ են բարձրագոյ դատարանի մէջ դէմ „Голосъ“ լրագրը հրատարակելու համար, որ գայթակղեցնում է ոստիկանները։ Գրչագրերը հրատարակվում էին թիւրիմացութեամբ և գիտակցիներից հարկերի հանգանակը։

ՎԻԵՆՆԱ, 27 յունվարի։ Գաշնի և Լիբան խորհրդակցեցին հրամանի մէջ։ Այդ խորհրդակցությունից մի քանի ժամ առաջ հայտնվեցին մեռ էին սասար պետութիւնները բոլոր գեսպանները բացի Գերմանիայի։ Մի քանի ժամանակից յետոյ հայտնվեցին մեռ եկան պատասան նոր խորհուրդ։

ԼՈՆԴՈՆ, 28 յունվարի։ „Standard“ լրագրիչը հայտնում է, որ Կարոլի մէջ գանվեցան գրագրու թիւններ Լենգանների և Լիբերատների մէջ։ Լարեալ են, որ հետագրական հայտարարությունները այդ քաղաքների մէջ ընդհանրապես են 1000 բաներ կանգնած են անգիրական զորքերի ձեռ թիւ եռեալ։ Լեռատեղից պատասանպես հայտնում են, որ սպասարքած բաներ ասանարերից շատերը հնազանդվեցին։

ԳՈՒՊԻՒՆ, 27 յունվարի։ Գալիլ ուղարկեց մի գանդ չորս թնդանոթներով բանբերեն գրվելու նպատակով։ Լիբերատների մեռեալարքի վրա պատեղաց ասարքա։

ԳՈՒՊԻՒՆ, 28 յունվարի։ Գարլիքի կուսակցական մեռեալիքը երկի մեռեց խնդրել Գաշնիից, որ նա ուղարկի Ամերիկա և ասնեակ աշխատարքներ ասարքա։

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐՊԵՐԱՆԻՆ